

ної грошової оцінки землі, що характеризує використований ресурс природи, до валової продукції сільського господарства.

Тільки після відміни мораторію на купівлю-продаж земельної власності сформується реальний її власник, який належним чином буде відноситись до землі - матері всіх багатств. Агрохолдинги не перспективна форма інтеграції в сільському господарстві, оскільки не є власниками землі і намагаються вижати з певної її частини доходи, не піклуючись про відновлення родючості ґрунтів.

Література:

1. Месель-Веселяк В.Я. Економічна передумови забезпечення розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва в Україні /В.Я. Месель-Веселяк //Економіка АПК – 2011 – №3 – С. 9 – 16

2. Паляничко Н.І. Стале землекористування як головний критерій еколого-економічної оцінки використання земель сільськогосподарського призначення /Н.І. Паляничко //Економіка АПК – 2011 – №2 – С. 18–22 .

3. Березюк С.В. Сучасні проблеми землекористування в сільському господарстві /С.В.Березюк, Ю.Б. Березюк //Економіка АПК – 2011 – №5 – С.47–53.

4. Наші ґрунти під загрозою й охороною //Пропозиція. – 2010 – №10 – С. 38–43.

Рецензент – д.е.н., професор Макаренко П.М.

УДК 620.92

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ В УКРАЇНІ

Рунчева А.С., асистент

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

У статті надано аналіз основних показників вирощування олійних культур в Україні та в Запорізькій області зокрема, а також обґрунтовано економічну ефективність виробництва соняшнику.

In this paper an analysis of key indicators of growing oilseeds in Ukraine and Zaporizhia region in particular, and reasonably cost-effectiveness sunflower production.

Постановка проблеми. Проблема полягає у наданні економічної ефективності та тенденцій виробництва соняшнику в Україні, зокрема у поглибленому висвітленні основних показників вирощування олійних культур у Запорізькій області.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні питання формування і ефективного функціонування ринку агропромислового комплексу є предметом наукових досліджень вітчизняних вчених: В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, В.Г. В'юна, П.І. Гайдуцького, О.Д. Гудзинського, О.Ю. Єрмакова, О.В. Крисального, С.М. Кваши, В.В. Лазні, Л.О. Мармуль, П.М. Макаренка, В.Д. Пантелєєва, П.Т. Саблука, В.І. Топіхи, І.Н. Топіхи, О.М. Шпичака, І.І. Червена, В.В. Юрчишина, В.М. Яценка та ін. Але не зважаючи на велику кількість досліджень і численні публікації питання функціонування ринку насіння соняшника та продуктів його переробки вимагають більш глибокого дослідження. До основних з них відносяться обґрунтування соціально-економічних засад, підвищення урожайності і якості насіння, дотримання сівозмін, скорочення втрат соняшнику на стадіях збирання та переробки, експорту насіння, попиту на продукцію.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтування наукових засад на основі аналітичних даних щодо удосконалення формування конкурентоспроможності та підвищення ефективності функціонування ринку соняшнику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Споживчі властивості та наявність попиту на олійні культури зумовили для них одне з перших місць серед інших сільськогосподарських культур на сучасному аграрному ринку. Завдяки постійному високому попиту країн ЄС на основні олійні культури (соняшник, сою, ріпак) відкрилися нові перспективи у розвитку даної галузі. Тому в сучасних умовах підвищенню ефективності виробництва олійних культур, необхідно приділяти особливу увагу, тому що продукція цього сектору виступає не лише як предмет внутрішньої і зовнішньої торгівлі, а також як біосировина для задоволення потреб в альтернативних видах палива. Стабільно високий попит, що в своїй більшості формується світовим ринком, та високий рівень цін, який забезпечує високу рентабельність виробництва – це два основних фактори, які впливають на формування масштабів виробництва олійних культур і зумовлюють збільшення обсягів їх виробництва в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка посівних площ та обсягів виробництва
основних олійних культур**

Показник	Посівна площа, тис. га				Валовий збір, тис. т			
	олійні культури, всього	соняшник на зерно	соя	ріпак	олійні культури, всього	соняшник на зерно	соя	ріпак
Усі категорії господарств								
1990 р.	1851,0	1635,9	92,36	89,7	2814,2	2570,8	99,3	130,2
1995 р.	2106,5	2019,8	24,7	49,1	2928,8	2859,9	22,3	39,8
2000 р.	3256,3	2942,9	64,8	214,3	3664,0	3457,4	64,4	131,8
2005 р.	4528,7	3742,9	438,5	207,4	5678,9	4706,1	612,6	284,8
2006 р.	5230,5	3963,6	751,5	414,2	6902,4	5324,3	889,6	605,7
2007 р.	5255,3	3603,9	670,7	890,7	5965,6	4174,4	722,6	1047,4
2008 р.	6354,7	4305,6	558,5	1411,8	10271,6	6526,2	812,8	2872,8
2009 р.	6177,0	4231,9	644,4	1059,5	9436,4	6364,0	1043,5	1873,3
2010 р.	6744,9	4572,5	1076,0	907,4	10033,0	6771,5	1680,2	1469,7
2011 р.	6859,4	4739,2	1134,2	870,0	12453,9	8670,5	2264,4	1437,4
2011 р. у % до 1990 р.	370,6	289,7	1228,0	969,9	442,5	337,3	2280,4	1104,0
Сільськогосподарські підприємства								
1990 р.	1822,9	1607,9	92,6	89,7	2752,6	2509,2	99,3	130,2
1995 р.	2040,1	1953,6	24,7	48,9	2803,2	2734,3	22,3	39,8
2000 р.	2981,7	2670,7	64,4	213,1	3230,8	3025,7	64,0	131,1
2005 р.	3697,1	2953,0	412,6	202,9	4629,8	3709,9	571,5	279,5
2006 р.	4304,8	3083,2	716,2	409,7	5670,9	4155,7	836,1	600,3
2007 р.	4391,8	2788,8	640,8	875,8	5108,7	3373,7	683,3	1031,6
2008 р.	5352,1	3380,2	535,9	1360,7	8907,4	5289,3	777,2	2784,2
2009 р.	5204,0	3329,0	620,2	1022,9	8162,5	5177,4	1007,9	1827,1
2010 р.	5740,3	3667,3	1032,2	864,4	8696,0	5585,6	1611,5	1394,5
2011 р.	5869,6	3850,2	1075,5	836,9	10906,0	7288,8	2152,2	1389,0
2011 р. у % до 1990 р.	322,0	239,5	1161,4	933,0	396,2	290,5	2167,4	1066,8

Джерело: згідно даних статистичного збірника «Рослинництво в Україні», 2011р.

Поетапний аналіз вирощування олійних культур в Україні протягом 1990–2011 рр. (табл. 1) свідчить, що в останні роки їх виробництво характеризується позитивною динамікою росту всіх результативних показників. Так, за останні 20 років посівні площі олійних культур збільшилися більше ніж у 3,7 рази (соняшнику на 189,7%, сої – більш як у 12 раз, ріпаку – у 9,7 разів). Відповідно, майже у 4,5 рази зріс і обсяг виробництва олійних культур, – з 2814,2 тис. т у 1990 р. до 12453,9 тис. т у 2011 р. Це відбулося за рахунок збільшення валового збору соняшника у 3,4 разів, сої – у 22,8 разів та ріпаку – у 11,0 разів. Така позитивна динаміка спостерігається і у діяльності сільськогосподарських підприємств даної галузі.

За концентрацією виробництва соняшнику територію України та за відмінностями ґрунтово-кліматичних умов доцільно розділити на 9 природно-економічних зон, які можна об'єднати у 3 укрупнені (Південно-Східну, Центральну та Західну). Розміщення посівів соняшнику по визначених природно-економічних зонах наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Розміщення посівів соняшнику та інших олійних культур у природно-економічних зонах України

Показник	Природно-економічні зони			Всього по підприємствах
	Південно-східна	Центральна	Західна	
Кількість підприємств	121	137	142	390
Площа посіву олійних культур тис. га	395,4	415,7	120,6	1028,4
У % до підсумку	38,5	40,4	11,7	100,0
Валовий збір, тис. т	1720,7	2164,9	550,8	4789,5
У % до підсумку	35,9	45,2	11,5	100,0
Урожайність с 1 га, ц	43,5	52,1	45,7	46,7
Площа посівів олійних культур на одне підприємство, га	3268	3034	849	2637
Валовий збір зерна на одне підприємство, тис. т	14,2	15,8	3,9	12,3
Питома вага олійних культур в площі посіву, %	47,1	48,3	54,8	48

Джерело: розраховано автором за даними Стат. збірника "Сільське господарство України, 2011". - К., 2012. - 311с.

Як видно з наведених у табл. 2 даних, виробництво олійних культур та їх насіння в основному зосереджено у Південно-Східній та Центральній природно – економічних зонах країни, на частку яких припадає 78,9% посівних площ і 81,1% валового збору. Найбільш високу врожайність отримують підприємства Центральної зони (52,1 ц/га), яка на 11,6% вище рівня відповідних показників Західної природно – економічної зони та на 19,8% вище середньої урожайності по підприємствах Південно-Східної природно – економічної зони. Питома вага олійних культур у посівах всіх зон приблизно однакова і коливається на рівні 48-54%.

Відмінною особливістю господарювання та агробізнесу Запорізької області є збереження насінневого сектора сільськогосподарського виробництва. На даний момент на території області функціонує 36 господарств, які є виробниками оригінального та елітного насіння та занесені до Державного Реєст-

ру виробників насіння і садивного матеріалу, а також 95 господарств, що займаються вирощуванням репродукційного насіння. На частку олійних культур припадає третина всієї валової продукції рослинництва.

Загальна посівна площа культури соняшнику під урожай 2012 р. в господарствах області склала 3,4 тис. га, що на 300 га (на 9%) більше, ніж у 2009 р. Дані показники свідчать про те, що виробництво олійних культур на даний момент часу має тенденцію до розвитку, принаймні екстенсивним шляхом. Продовжується збільшення посівів олійних культур. Тільки за останні три роки (2009-2011 рр.) у Запорізькій області площі посівів сої збільшилися у 2,5 рази, а ріпаку – на 28,1% (табл. 3).

Таблиця 3

Основні показники вирощування олійних культур у Запорізькій області

Культури	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
<i>Площа, з якої зібрано врожай, тис. га</i>							
Соняшник на зерно	144,3	192,8	235,1	355,4	401,1	396,6	382,0
Соя	8,7	1,1	5,0	25,1	8,7	17,9	21,4
Ріпак	0,3	0,1	3,3	4,7	49,5	72,3	63,4
<i>Валовий збір, тис. т</i>							
Соняшник на зерно	220,4	218,4	250,5	426,8	553,1	586,1	632,3
Соя	9,2	0,8	2,4	26,1	14,0	27,2	36,4
Ріпак	0,5	0,2	1,2	7,5	62,5	120,9	88,3
<i>Урожайність, ц/га</i>							
Соняшник на зерно	15,3	11,3	10,7	12,0	13,8	14,8	16,6
Соя	10,6	6,9	4,8	10,4	16,1	15,2	17,0
Ріпак	14,5	25,3	3,9	16,0	12,6	16,7	13,9

Джерело: згідно даних статистичного збірника «Рослинництво в Україні», 2011р.

Як свідчать дані, подані у табл. 3, значна частина сільськогосподарських товаровиробників має низьку продуктивність полів. Показники врожайності по всіх розглянутих культурах нижчі за середні по Україні: по соняшнику – на 9,8%, по сої – на 16,7% та по ріпаку – на 19,7%. У 2011р. близько 32% господарств отримали до 15 ц продукції з гектара, близько 62% господарств, що займаються вирощуванням соняшнику, зібрали з 1 га менше 13 ц продукції.

Однією з основних причин таких невисоких показників продуктивності олійних культур у Запорізькій області були неякісне насіння, а також висівання не репродукційного насіння малими селянськими (фермерськими) господарствами. Посіви елітного та репродукційного насіння в останніх агроформуваннях складають всього 2,4% загальної посівної площі. Фермери практично не збільшують виробництво сільськогосподарської продукції. Врожайність у фермерських господарствах, що мають посіви олійних культур, скорочується. У 2011р. фермерами було зібрано менше 60% запланованого обсягу своєї частки продукції рослинництва області.

Одним з важливих напрямків розвитку сільськогосподарського виробництва Запорізької області на перспективу є збільшення виробництва олійних культур, і, відповідно або зменшення частки зернових культур в структурі посівних площ або використання інноваційних технологій. В останньому випадку реалізація поставленого завдання вимагає розширення посівів олійних культур на насінневі цілі.

Економічну ефективність виробництва соняшнику характеризує кінцевий корисний ефект, отриманий від застосування засобів виробництва і живої праці, віддачу сукупних вкладень. Узагальнюючими натуральними і вартісними показниками економічної ефективності виробництва насіння є врожайність, собівартість, трудомісткість і ресурсомісткість продукції, прибуток на 1 ц зерна і на 1 га посівів, рівень рентабельності, валова і товарна продукція на 1 га посіву, 1 грн. витрат на 1 людино-годину.

Найбільш високі показники ефективності виробництва соняшнику мають Південні і Центральні регіони України, в яких вища врожайність олійних культур і продуктивність праці, а як наслідок, – нижча собівартість продукції та вища її рентабельність. Провідним регіоном по ефективності виробництва олійних культур є адміністративні області Центральної природно-економічної зони країни. Висока рентабельність та попит на олійні культури як на українському ринку, так і в світі зумовлюють відповідний високий рівень товарності олійних культур, який коливається від 71,5% по господарствах Західної природно-економічної зони до 81,3% по підприємствах Центральної природно-економічної зони.

Виробничі витрати на 1 га посіву у 2011 р. коливалися від 8 тис. грн. в Центральній природно-економічній зоні до 14 тис. грн. в Західній, а в середньому по країні склали 9,2 тис. грн. Істотні коливання виробничих витрат обумовлені відмінностями в спеціалізації і концентрації виробництва соняшнику, рівні інтенсивності виробництва, технологічних властивостях ґрунтів. У свою чергу, сукупний вплив цих факторів призвів до значних відмінностей в трудомісткості виробництва, собівартості, величині прибутку та рентабельності.

Рівень рентабельності вирощування олійних культур в Україні у 2011 р. був доволі невисоким і коливався від 10,9% у Західній природно-економічній зоні до 27,6% у Центральній зоні. Для забезпечення розширеного відтворення посівів соняшнику, рівень рентабельності повинен становити мінімум 40–45%. А враховуючи поглиблену спеціалізацію, значну концентрацію посівів, низьку ефективність допоміжних галузей, особливо галузі тваринництва, рівень рентабельності соняшнику повинен бути не нижчим за 80–100%. Особливої уваги у рамках нашого дослідження заслуговує вивчення наведених у табл. 4 даних у динаміці.

Таблиця 4

Динаміка економічної ефективності виробництва олійних культур в Україні

Показник	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. до 2006 р. у %
Площа посіву, тис. га	1338,3	1421,9	1326,4	1139,2	1216,9	1028,4	76,8
Валовий збір, тис. т	5087,6	6075,0	6188,1	3459,8	5040,4	4789,5	94,1
Урожайність с 1 га посівної площі, ц	38,0	42,7	46,6	30,4	41,4	46,7	122,9
Прямі затрати труда, люд.-год. на 1 га посіву	25,9	23,1	26,9	24,0	34,1	21,7	83,8
на 1 ц зерна	0,68	0,54	0,58	0,79	0,82	0,46	67,6
Виробнича собівартість 1 ц, грн.	94,11	106,08	113,91	168,12	174,22	196,2	208,5
Повна собівартість 1 ц, грн.	102,95*	113,92	121,58	190,26	192,72	203,53	197,7

Показник	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. до 2006 р. у %
Ціна за 1 ц, грн.	176,1	171,27	150,97	248,74	255,37	239,2	135,8
Прибуток, грн.:							
на 1 га посіву	1883	1641	934	1233	1624	1382	73,4
на 1 ц зерна	73,16	57,35	29,39	58,48	62,65	37,5	51,3
Рентабельність, %	71,1	50,3	24,2	30,7	32,5	18,6	X

Джерело: розраховано автором згідно даних головного управління насінництва України.

Вивчення даних табл. 4 показало, що за більшістю показників спостерігається досить чітко виражена тенденція зниження економічної ефективності виробництва олійних культур. Виробнича собівартість збільшилася більш ніж у два рази, а повна – на 97,7%, в той час як середня ціна реалізації 1 ц зерна зросла тільки на 35,8%. Внаслідок цього рентабельність виробництва олійних культур знизилася з 71,1% в 2006 р. до 18,6% у 2011р., тобто більш ніж в три рази. За цей період, внаслідок слабкого державного регулювання, стихійні ринкові чинники проявили себе повною мірою.

Нестійкими у динаміці були і прямі витрати праці на 1 га посіву. Вони змінювалися як під впливом урожайності, погодних умов, так і в залежності від стану техніки, організації праці, матеріального стимулювання. Трудомісткість виробництва соняшнику в 2011 р. в порівнянні з 2006 р. знизився на 16,2%, у тому числі за рахунок зниження витрат праці на 1 га посіву на 32,4% і на 22,9% за рахунок підвищення врожайності зернових культур.

При зростанні урожайності та продуктивності праці, відбувається постійне зниження рентабельності, обумовлене низькими темпами зростання цін реалізації соняшнику, які практично не залежать від зусиль сільськогосподарських товаровиробників. Найважливішим показником економічної ефективності виробництва олійних культур є їх собівартість. Так як олійні культури є досить однорідним продуктом, допускається пряме підсумовування, то в аналізі, плануванні та прогнозуванні використовується показник середньої собівартості 1 ц олійних культур.

Середня собівартість виробництва олійних культур в 2011 р. у порівнянні з 2006 р. збільшилася на 108,2%, у тому числі за рахунок зростання собівартості по окремих культурах на 51,1% і за рахунок зміни структури виробництва на 15,0%. Причому структуру розглянуто з позицій собівартості 2006 р. За другим варіантом розрахунків за рахунок зростання собівартості по окремих культурах середня виробнича собівартість збільшилася на 84,3%, а за рахунок зміни структури виробництва вона зменшилася на 1,6% (з позиції собівартості 2011 р.). Такий різнонаправлений вплив структури пояснюється зміною обсягів виробництва і собівартості олійних культур.

Сільськогосподарським товаровиробникам економічно вигідно виробляти і реалізувати більш якісну продукцію. Якщо в 2011 р. повна собівартість 1 ц насіння соняшнику I і II класу була вище собівартості IV класу і неякісного на 12,8% , а третього класу була такою ж, то середня ціна реалізації вище по насінню I і II класу на 34,1% і III класу – на 14,2%. У 2009-2011 рр., як і в попередні періоди, було несприятливим співвідношення темпів зростання

повної собівартості і цін реалізації, у зв'язку з чим істотно знизилася рентабельність виробництва олійних культур, і соняшнику зокрема.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що як з точки зору попиту зовнішнього та внутрішнього ринку, так і з позиції економічної ефективності виробництва серед всіх видів сільськогосподарської продукції ринок олійних культур залишається найстабільнішим. У середньому за останні 5 років рівень рентабельності виробництва олійних культур був вищим 50%. За таких умов частка олійних культур за останні 20 років у структурі посівів сільськогосподарських культур виросла майже у 2,5 рази.

Література:

1. Сільське господарство України. Статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Бабенко Ю.В., Ринок соняшнику: втрачені надії // Пропозиція. – 2008. – № 4. – С. 43 – 45.
3. Євчук Л.А., Перспективи використання насіння соняшнику // Агро перспектива. – 2008. – 3. – С.18.

Рецензент – д.е.н., професор Мармуль Л. О.

УДК: 338.47

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО РОЗВИТКУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Рунчева Н. В., к.е.н.

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

Дана стаття надає особливості регулювання корпоративного розвитку у сільському господарстві, зокрема їх проблематики та тенденцій.

This article gives the features of adjusting of corporate development in agriculture, in particular their range of problems and tendencies.

Постановка проблеми. Останнім часом в економіці України відбулися суттєві зміни в структурі та обсягах капіталу, що зумовило необхідність вироблення міжнародних загальноприйнятих стандартів, які допомогли б визначити інвестиційну привабливість підприємств, побудувати систему їх ефективного управління та контролю. Все це сприяло розвитку та становленню корпоративного управління як самостійного економіко-правового інституту, системи, через яку спрямовуються та контролюються акціонерні товариства. Протягом останніх років науковці та практики виробили чимало форм та підходів до окремих питань функціонування корпоративного сектора, однак, на сьогодні єдиної моделі ефективного корпоративного управління не існує. Це зумовлено, насамперед, сутністю відносин, що входять до системи корпоративного управління і об'єктивно існують в обраній державою правовій системі. Водночас, нині вироблено загальноновизнані стандарти, що використовуються в різних економічних, політичних та правових умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних досліджень, присвячених методологічним питанням взаємозв'язку трансформації економічної системи та становлення корпоративних відносин, насамперед слід звернути увагу на роботи Л. Безчасного, А. Гальчинського, В. Геєця, А. Гриценка, В. Голікова, П. Єщенка, Я. Жаліла, Є. Кваснюка, Л. Кудряшова, І. Лукіно-